

САМОЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ПРИ ЇХ ПОРУШЕННІ ВНАСЛІДОК ПЛАГІАТУ

Ульянова Г.О.,

докторант кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті визначено способи захисту авторських прав, які можуть використовуватись при здійсненні самозахисту авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату.

Ключові слова: самозахист авторських прав, способи самозахисту; судовий захист; авторські права, плагіат.

В статье определены способы защиты авторских прав, которые могут применяться при осуществлении самозащиты авторских прав от их нарушения при плагиате.

Ключевые слова: самозащита авторских прав, способы самозащиты, судебная защита, авторские права; плагиат.

The methods of defence of copyrights which can be used during realization of self-defence of copyrights from their violation at plagiarism are certain in the article.

Keywords: self-defence of copyrights, methods of self-defence, judicial defence, copyrights; plagiarism.

Одним із конституційних прав громадян є право на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Законодавством України у сфері авторського права передбачено різні способи захисту авторських прав, які автор може обирати у разі неправомірного використання результатів його творчої діяльності. Також суб'єктам авторського права надається можливість обирати форму захисту майнових та немайнових прав, а саме юрисдикційну або неюрисдикційну.

Слід зазначити, що в сучасних умовах захист авторських прав переважно здійснюється в юрисдикційній формі, яка передбачає звернення до уповноважених органів державної влади за захистом порушених прав.

Неюрисдикційна форма захисту, яка передбачає самозахист прав, починає поступово привертати все більше уваги, однак поки що не є настільки розповсюдженою як юрисдикційна форма.

Звернення суб'єктів авторського права до судового захисту, а не здійснення самозахисту обумовлено наступним.

По-перше, інформаційна складова. Інформації про судовий захист прав, в тому числі й авторських, яка розповсюджується у засобах масової інформації, набагато більше, ніж інформації про самозахист авторських прав.

По-друге, психологічна складова, яка полягає в тому, що суд розглядається як орган державної влади, наділений спеціальними владними повноваженнями на вирішення будь-яких спірних питань, в тому числі й щодо захисту авторських прав. При цьому рішення суду по справі сприймається як остаточне та беззаперечне. Крім того, рішення суду може бути виконано в примусовому порядку уповноваженими органами державної влади. Коли ж мова йде про самозахист, передбачається, що прийняті особою заходи для припинення порушення

його прав, не забезпечені ніяким чином, в тому числі й щодо можливості їх примусового виконання без згоди порушника.

По-третє, законодавча складова. На відміну від способів захисту прав в судовому порядку, які чітко визначені у законодавстві, способи самозахисту не перераховані. Відповідно, автори та їх правонаступники не завжди можуть визначити, які способи самозахисту вони можуть застосувати у випадку порушення їх прав.

Крім того, у наукових дослідженнях не існує однозначної точки зору щодо можливості здійснення самозахисту авторських прав. Серед різних наукових поглядів на проблему самозахисту прав інтелектуальної власності, існує точка зору про неможливість та недоцільність самозахисту авторських прав.

Так, Клейменова С. зазначає, що говорити про оборону при здійсненні права на самозахист авторських прав не має сенсу, оскільки значення необхідної оборони в подібній ситуації втрачає своє буквальне значення.

Коли ж мова йде про крайню необхідність, як міру самозахисту авторських прав, її імовірність можна допустити, оскільки однією з обов'язкових умов, що визначають крайню необхідність, є та обставина, що заподіяна шкода повинна бути менш значущою, чим попереджена шкода, наприклад, дії потерпілої сторони чи третьої особи, спрямовані на вилучення контрафактної продукції. У даній ситуації продукція тільки вилучається, але не знищується, тобто порушнику наноситься шкода значно менша, у порівнянні з тією шкодою, яку він наносить правовласнику, порушуючи його особисті і майнові права [1, с.157].

Разом з тим, дослідження правових та теоретичних положень самозахисту цивільних прав взагалі та авторських прав, зокрема, свідчить не лише про можливість, а й доцільність здійснення самозахисту прав на результати творчої, інтелектуальної діяльності.

Враховуючи, що дослідження самозахисту авторських прав не може бути повним без звернення до загальних засад захисту цивільних прав, важливе значення мають дослідження поняття, способів самозахисту, які проводились у працях: Ч. Азімова, О. Антонюк, І. Берестової, М. Бойко, К. Гориславського та ін.

Проблеми самозахисту прав інтелектуальної власності досліджувались у працях: І. Борисенко, С. Клейменової, Р. Шишки, А. Штефан та ін.

Незважаючи на висвітлення різних аспектів самозахисту авторських прав у наукових дослідженнях, проблема захисту авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату не отримала належного висвітлення у науковій літературі.

Метою статті є визначення способів самозахисту авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату.

Для досягнення мети необхідним є визначення особливостей плагіату, як одного із порушень авторських прав, передбачених у законі. Також необхідним є виокремлення способів судового захисту, які можуть використовуватись при самозахисті авторських прав, в тому числі й при їх порушенні внаслідок плагіату.

Основні положення Серед порушень авторських прав, які закріплені у Законі України «Про авторське право і суміжні права», виокремлено плагіат.

Плагіатом визнається оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [2].

Особливість плагіату полягає в тому, що в першу чергу порушуються немайнові права автора, а саме право авторства. Відповідно до визначення плагіату, наведеного у законі, плагіат це привласнення авторства на чужий твір. Право авторства та право на ім'я є важливими немайновими правами, якими наділяється автор твору. Порушення немайнового права авторства може передбачати або просто не зазначення автора в якості такого під час використання твору, або його привласнення. І саме другий випадок порушення права авторства є ключовою ознакою плагіату.

Крім того, обов'язковою умовою плагіату є оприлюднення (опублікування) твору, в якому використано об'єкт авторського права без зазначення його автора. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» оприлюдненням (розкриттям публіці) твору визнається здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Опублікуванням визнається, зокрема випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права примірників твору у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Таким чином, якщо твір-плагіат не буде оприлюднений, дії недобросовісного користувача не будуть кваліфіковані як плагіат.

Виокремлення цих ключових ознак плагіату має важливе значення для визначення способів самозахисту авторських прав.

Звертаючись до визначення способів самозахисту авторських прав, слід зазначити, що відповідно до ст. 19 Цивільного кодексу України [3] способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту

можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Досліджуючи способи самозахисту цивільних прав, І. Берестова зазначає, що вони включають у себе дві основні групи способів захисту суб'єктивних цивільних прав:

1. Способи, що полягають у вчиненні уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного характеру, спрямованих на захист її суб'єктивних цивільних прав, зокрема: право кредитора самостійно стягувати з боржника належні йому платежі; відмова у задоволенні до отримання зустрічного задоволення; дії кредитора, спрямовані на виконання невиконаного зобов'язання за рахунок боржника; заходи, пов'язані з відмовою вчинити певні дії в інтересах недобросовісної сторони.

2. Способи, що полягають у застосуванні уповноваженою особою по відношенню до правопорушника заходів оперативного впливу [4, с. 13].

Враховуючи, що у Цивільному кодексі України, Законі України «Про авторське право і суміжні права» способи самозахисту чітко не визначені, натомість наведено перелік способів судового захисту, слід визначити які з них можуть застосовуватись при самозахисті авторських прав від плагіату.

Загальні способи захисту цивільних прав, які можуть бути застосовані судом, в тому числі й при здійсненні захисту прав інтелектуальної власності, передбачені статтею 16 Цивільного кодексу України та включають: визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення, припинення правопорушення, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

Наведений перелік способів захисту не є вичерпним з огляду на вміщений у цій же статті припис про те, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

На думку О. Антонюк із способів, передбачених для судового захисту, самозахист може відбуватись лише такими, як: 1) припинення дії, яка порушує право; 2) відновлення становища, яке існувало до порушення; 3) зміна правовідносин; 4) припинення правовідносин; 5) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Інші способи передбачають необхідність винесення рішення юрисдикційними органами [5, с. 9].

Спеціальні способи захисту прав інтелектуальної власності передбачені в ч. 2 статті 432 Цивільного кодексу України, відповідно до якої у випадках та порядку, встановлених законом, суд може постановити рішення, зокрема про:

1. Застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів. За своєю правовою природою, запобіжні заходи - це заходи, спрямовані на збереження відповідних доказів та на запобігання правопорушенню з метою якнайшвидшого реагування на протиправні дії, а заходи до забезпечення позову, за своїм змістом застосовуються як гарантія реального виконання рішення суду.

2. Зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності. Порядок переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності визна-

чено в розділі X Митного кодексу України.

3. Вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених в цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності.

4. Вилучення з цивільного обігу матеріалів та знарядь, які використовувались переважно для виготовлення товарів з порушенням прав інтелектуальної власності.

5. Застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності.

6. Опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Також способи цивільно-правового захисту авторських прав передбачені у ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Наведені у законі способи захисту прав, виходячи зі змісту ст. 52, можуть бути умовно поділені на дві категорії.

По-перше, способи захисту, які реалізуються в судовому порядку, наприклад, автор має право звертатись з позовом про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій (п. г ч.1 ст. 52); відшкодування моральної (немайнової) шкоди (п. в абз.2 ч.1 ст. 52) та ін.

По-друге, способи захисту, які можуть реалізовуватись особами без звернення до судових органів. Такий висновок, зокрема дозволяє зробити положення п. є абз.2 ч.1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відповідно до якого, особа, авторські права якої порушено, має право вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права і (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень. Отже автор може звернутись з відповідною вимогою безпосередньо до порушника авторських прав, а вже у випадку її невиконання звернутись з позовом до суду. Іншим прикладом є співвідношення змісту п. а та п. б зазначеної статті. Відповідно до п. а абз.2 ч.1 ст. 52 автор має право вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення. Відповідно до п.б абз.2 ч.1 ст. 52 автор має право звертатись з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення. Отже, якщо звернення автора

безпосередньо до порушника авторських прав не призведуть до позитивного результату, а дії по порушенню прав не будуть припинені, автор має право звернутись з відповідним позовом до суду.

Видається, що такий поділ має не лише теоретичне, а й практичне значення. Звернення з позовною заявою при будь-якому порушенні авторських прав не може бути визнано ефективним підходом до захисту авторських прав. Є численна категорія спорів, що можуть бути ефективно вирішені автором та особою, яка допустила порушення авторських прав, без звернення до органів державної влади. Крім того, збільшення практики самозахисту авторських прав дозволить, зокрема: зменшити кількість справ у судах, що дозволить прискорити розгляд позовних заяв; швидше розв'язувати існуючі конфлікти, адже вимога про порушення буде безпосередньо направлятись порушнику; налагодити стосунки з користувачем авторських прав, який допустив їх порушення тощо.

Вважається, що ефективним має бути самозахист авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату. Враховуючи, що плагіатом визнається опублікування (оприлюднення) твору під іменем особи, яка не є його автором, способи самозахисту мають бути спрямовані на: припинення подальшого розповсюдження незаконно створеного твору; доведення до широкого загалу інформації про допущений плагіат; відшкодування автору збитків, завданих внаслідок плагіату.

Таким чином проведене дослідження дозволяє робити наступні висновки. Визначення способів самозахисту авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Реалізуючи право на самозахист авторських прав у випадку їх порушення внаслідок плагіату, автори (їх правонаступники) можуть звертатись до порушників з вимогою про:

припинення розповсюдження неправомірно створеного твору; звернення з вимогою про вилучення та припинення подальшої реалізації друкованої продукції, створеної з порушенням авторських прав;

опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності, неправомірне використання твору без згоди та зазначення імені автора (про допущений плагіат);

вилучення незаконно створених об'єктів авторського права (статей, тезисів виступів на наукових конференціях, підручників, монографій тощо) з переліку наукових робіт автора – плагіатора;

відшкодування збитків, завданих автору при порушенні його прав внаслідок плагіату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клейменова С. М. Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Світлана Миколаївна Клейменова. – О., – 2004. – 203 с.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 13. - Ст. 64.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – NN 40-44. – ст. 356.
4. Берестова І.Е. Способи самозахисту цивільних прав: окремі аспекти/ І.Е. Берестова // Приватне право і підприємництво. – 2010. – вип. 9. – С. 10-14.
5. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист / О.І. Антонюк // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : Х., 2004. – 20 с.